

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

XVI. 1929.

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1929.

Over den gildepennyng van de Wollenlakenkoopers en -Snijders en over de pennyngen van de Zijdelakenkoopers en Kramers te Middelburg.

a. Wollenlakenkoopers en Lakensnijders.

Uit bovenstaande regels kan men opmaken, dat de bij DIRKS op platen LXXII en LXXIII onder nos. 58—63 afgebeelde pennyngen aan twee verschillende gilden hebben behoord, wat ook inderdaad het geval is.

Dat wij dit thans weten, dank ik aan onzen gemeente-archivaris, Dr. W. S. UNGER, die mijn aandacht vestigde op een bericht, voorkomende in het Notulenboek van de Wollenlakenkoopers en -Snijders, d.d. 25 Maart 1649, dat als volgt luidt:

„Al soe in den jare 1596 door den resydeeren-
den deken aldoe zijnde voor het gilde van de
Lakensnyders alhier zijn doen maken 46 groote
copere pennijnghen tot behoef van 't voornomde
gilde te gebruycken en deselve nu zijn gecomen
tot 35 in getaele, zoo wert by desen gebeden en
vermaent de volgende in toecomende tyden deken
vant gilde zijnde, den knape te vermanen, dat
wel acht mocht genomen worden, dat se by
eenighe absenten die de pennijnghen ontfanghen
hebben dat se de resydeerenden deken mochten
overhandicht werden, opdat het tegenwoordich
getal mocht heel blyven. Memori.

den 25 Maert 1649.”

Uit andere aantekeningen van Dr. UNGER, betreffende dit gilde, bleek mij, dat het in de oudste tijden den naam van Cramersgilde heeft gevoerd. Het Lakensnijdersgilde is zeer oud.

In een tafel van den inhoud van een (verloren) voorgebodenboek uit het einde der XVe eeuw, — zie *Bronnen*, I, blz. 106, no. 15¹⁾ — waarin voorboden en ordonnantiën der stede van Middelburch zijn geregistreerd, komen de woorden „van den lakensnyders” reeds voor. Hun oudste ordonnantie dateert dus in ieder geval van het einde der 15^e eeuw, maar kan vroeger zijn uitgegeven. Hun beschermheilige vóór de Hervorming was de H. CORNELIS. In een acte d.d. 19 Juni 1571²⁾ werden door deken en beleeders van Sinte CORNELISgilde ofte van den laickesnyders binnen Middelburch, opdracht gegeven aan den schilder RAPHAEL VAN COXIE, een schilderij te vervaardigen, waarbij de voorwaarden uitvoerig worden opgegeven. De schilderij — een middenstuk met sluitende zijdeuren — moest dienen ter versiering van een altaar in de Westmonsterkerk. De voorstelling moest een aanbidding worden. Genoemd altaar had tijdens den Beeldenstorm zeer veel geleden en moest op bevel van hooger hand worden gerestaureerd. COXIE zou er 25 p. gr. voor ontvangen. De overgang der stad aan de Hervormden maakte het vervaardigen van de schilderij overbodig. De eerste

1) *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg in den landsheerlijken tijd*. Uitgegeven door Dr. W. S. UNGER. Eerste deel, blz. 106, No. 15.

2) Dr. W. S. UNGER. Een onbekende opdracht aan RAPHAEL VAN COXIE in: *Onze Kunst*, 1928.

termijn van betaling, bedragende 8 p. gr., werd den schilder echter nog uitbetaald.

Het Cramersgilde, waartoe behalve de Wollenlakenkoopers en -Snijders nog vele andere neringen behoorden, had in 1593 zulk een uitgebreidheid gekregen, dat men oordeelde, dat het „gevouchelijck con gedeelt worden in verschillende gilden”, wat ook is geschied. Kramers en Zijdelakenkoopers bleven bijéén. Wollenlakenkoopers en -Snijders maakten van toen af een afzonderlijk gilde uit. Dit bleef onveranderd, totdat, zooals wij in den loop van dit opstel zullen zien, in 1728 de laatsten weer bij de eersten werden opgenomen. Van de overige neringen zullen wij hier niet spreken.

Nu het, zooals gezegd, uit de Notulen was gebleken, dat in 1596 de Wollenlakenkoopers en -Snijders 46 groote penningen hebben doen vervaardigen, heb ik mij de moeite getroost hunne nog voorhanden rekeningboeken door te zien. Het oudste vangt met 1570 aan en draagt op de eerste bladzijde in sierlijke krulletters den naam van JOHANNES JERONYMUS, den vermoedelijk toenmaligen deken. Het is een lang smal boek, in donkerbruin leeren band, door een klep gesloten en versierd met drie ornamenten van kruisgewijze gevlochten reepjes wit perkament. Het loopt tot 1640. In de rekening van 1596, die 15 Maart 1597 werd ondertekend door deken FRANÇOYS VAN DER MAECHT en door CORN. BOEDEWIJNSE, JACOB COXIJNSEN en JOOS VAN WIJMEERSCH als overige bestuursleden, lezen wij het volgende:

„Noch betaelt aen FRANÇOOS BALET over het maken van 46 koper pennijngen tot behoef van

het gijlde, blijkende by zijn quytansie de som van £ 2:10:0. (f 15).

Jammer, dat de „quytansies” door de leveranciers ingeleverd, niet zijn bewaard gebleven of uitvoerig geboekt.

FRANÇOIS BAILLET was goudsmid van beroep. Hij werd in 1599 na het afleggen van de proef in het gilde vrijgemaakt en als broeder ingeschreven. De 46 penningen zijn dus door hem geleverd, alvorens hij tot goudsmid werd bevorderd. De penningen kwamen dus vermoedelijk met inbegrip van den gietvorm¹⁾, op ongeveer 6½ stuiver per stuk. Wij weten, dat het oudtijds de goudsmiden waren, die veelal de gietvormen voor penningen maakten. FRANÇOIS BAILLET heeft een goed stuk werk geleverd, want de figuren zijn op sommige exemplaren zóó scherp geteekend, dat men zou denken een geslagen penning voor zich te hebben, wat toch niet het geval is.

Andere posten vond ik over dezen penning in de rekeningen niet. Het zijn dus de Wollenlakenkoopers en Lakensnijders geweest, die in 1596 — op den penning staat 1595 — het fraaie penninkje hebben uitgegeven, dat tot de meest artistieke onder de toch al fraaie Middelburgsche gildepenningen behoort. Het is in zijn soort een juweeltje.

Voorzijde: Een winkel, met op den achtergrond een dubbele rij laden of planken, waarachter de winkelier,

¹⁾ Of F. BAILLET ook het ontwerp heeft geteekend, blijft onbekend; de gietvormen zullen echter wel door hem zijn gesneden en tot verdere bewerking gereed gemaakt.

de el in de hand, bezig is met afmeten van laken. Rechts is een nis (schoorsteen?) zichtbaar. Op den voorgrond een in Spaansch kostuum gekleede heer met degen op zijde. De schoudermantel is opgeslagen, waaronder een met een lange rij knopen versierd wambuis zichtbaar wordt. Korte broek, op het hoofd rond hoedje met afhangende pluim. Tegenover hem een dame. Zij draagt het eigenaardige hoedje, dat op een omgekeerd mandje gelijk, waaraan een tot op den grond afhangende sluier of huif. Wijde, in plooiën neerhangende, rok; beurs en reticule in de handen. Gladde rand.

Keerzijde: Versierde cartouche, het zoogenaamde Middelburgsche compartiment, waarboven 15—95. In het midden het ingesneden gildenummer. De randversiering bestaat uit achter elkander loopende afnemende halve manen of c's ¹⁾ tusschen twee gladde lijnen.

Fraai gegoten penning van rood koper. Middellijn 40 m.M. DIRKS ²⁾, pl. LXXII, no. 58. MINARD VAN HOOREBEKE ³⁾, II, no. 372.

Kon. Penningkabinet.

Pl. I, no. 1.

Het is bij dezen penning gebleven. Zoo er een dragerspenning — zie later — heeft bijbehoord, moet deze zijn verloren gegaan.

Het gilde kreeg na de scheiding in 1593 een eigen

¹⁾ De Middelburgsche Droogscheerders gildepenning van 1603. DIRKS, pl. LXII, No. 11, heeft een gelijken rand als deze, beide hebben vermoedelijk een en denzelfden ontwerper gehad.

²⁾ De Noord-Nederlandsche gildepenningen, wetenschappelijk en historisch beschreven en afgebeeld door Mr. JACOB DIRKS. Haarlem 1878.

³⁾ L. MINARD VAN HOOREBEKE. *Description de Méreaux et autres objets anciens des gildes et corps de métiers, églises etc.* Gand 1877. 2 vols.

ordonnantie. Artikel 17 leerde, dat „geen wollelakenkooper, sittende ten uytsnyde in openbare wijnkels, en sullen vermogen te verkoopen eenige soorten van fusteynen, bombazynen, fluweelen, trypen, ofte eenige dergelijke waren de zyden neeringe concerneerende, op de boete en poene als voren”. De meeste artikelen zijn belangrijk. Gebrek aan plaatsruimte maakt het opnemen er van ondoenlijk. Om een denkbeeld te geven van de meer of minder belangrijkheid van het gilde, diene, dat de ontvangsten in 1595, 1640 en in 1708 respectievelijk £ 15:2:8, £ 18:14 en £ 23:9:6 bedroegen. Tegenover de ontvangst in 1640 van £ 18:14, stond een uitgaaf van £ 9:17. Men had dat jaar de gildeglazen in de Nieuwe Kerk mede moeten laten herstellen, wat alleen reeds £ 3 had gekost. In 1709 overhandigde de „houden” deken £ 12:18:4 aan zijn opvolger. In 1639 bestond het gilde uit 29 broeders, die heel geld, namelijk 4 schellingen, betaalden, en uit 10 leden op half geld. Tien jaren later, deelde de deken, zooals wij zagen, mede, dat slechts 35 gildepenningen meer aanwezig waren. Door sterfgeval in het gilde zal mogelijk dit getal nog voldoende zijn geweest, maar het werd toch zaak op te passen, dat niet meerdere exemplaren verloren gingen. Op het einde der 17e eeuw ging het steeds bergafwaarts met het gilde. Hun laatste rekening dateert van 15 September 1718. Tien jaren later, in 1728, was het zoo ver gekomen, dat bijna niemand meer over was. Er werd besloten het resteerende geld ten bedrage van £ 16:10:4 aan ABR. DE KUYSER en JOH. DANIELS, respectievelijk deken en beleeder van het Zijdelakenkoopersgilde, ter hand te stellen. Men was namelijk overeen-

gekomen om aan de stedelijke Regeering te verzoeken de ordonnantie van de Wollenlakenkoopers aan het Zijdelakenkoopersgilde te gunnen, „overmits het voorschr. gilde genoegzaam door den dood van WILLEM KUYSSSEN uytgestorven is”. Overdeken WILLEM VAN CITTERS had zijn goedkeuring aan het plan gehecht.

In het privilegeboek van de Zijdelakenkoopers is het antwoord van de EdelAchtbaren opgenomen, dat als volgt luidt:

Extract uit de Resolutie der stad Middelburgh in Zeelant. „Is na deliberatie goetgevonden en verstaan, dat aan het selve gilde (namelijk dat van de Zijde Lakenkoopers en Kramers) de Wolle Lakenkoopersneering zal worden bijgevoegt, zullende voors^e. beyde neeringen voortaan, als onder een gilde behoorende, werden geconsidereert, op zoodanige reglementen als voor de beyde gilden hebben gesubsisteert, in zoover als bevonden sal werden niet te contrarieeren zooals hetselve goetgevonden en verstaen werd mits desen”. enz.

Was onderteekend CAREL ZEGERS.

En met dit besluit van Weth. en Raad had het eens zoo bloeiende gilde van de Wollenlakenkoopers en Lakensnijders opgehouden te bestaan.

b. Zijdelakenkoopers en Kramers.

Over dit belangrijke gilde, dat na de splitsing afzonderlijk werd bestuurd en dat op zijn minst een vijftal fraaie gildepenningen heeft doen vervaardigen, zou heel wat kunnen worden medegedeeld. Wij moeten

ons echter om begrijpelijke redenen beperken. Aan de vele boeken, die nog over deze nering aanwezig zijn, ontleenden wij het volgende:

Even als andere voorname gilden, hadden ook de Zijdelakenkoopers en Kramers het voorrecht een persoon van aanzien en gewicht tot hun overdeken te zien aangesteld. Deze zat niet alleen bij den jaarlijkschen gilde-maaltijd mede aan, maar deed uitspraak bij moeilijke twistgevallen en gaf op verzoek raad en advies. Dit moest natuurlijk worden beloond ¹⁾. Zoo ontving overdeken NICOLAAS TENIJS in 1615 „naer ouder costuyme”, een vet lam ten geschenke, waarvoor £ 5 en in 1621 £ 1:6:8 werden betaald. Ook de knaap BALTHASAR BACILLES was een broeder van gewicht, genoot in 1608 een salaris van dry gouden guldens, verdiende echter heel wat meer. Zoo ontving hij bijv. in genoemd jaar 1608 voor het ophalen der jaarpenningen nog £ 4:13:6 bovendien. En er waren meer emolumenten.

Het oudste rekeningenboek eindigt in 1621 met de mooie spreuk „Soly Deo gloria”.

De eerste gedateerde gildepennning, die door deze

¹⁾ Dr. A. BREDIUS vermeldt in zijn *De gildeboeken van St. Lucas te Middelburg*, opgenomen in OBREEN'S *Archief voor Nederlandsche Kunstgeschiedenis*, 6e deel, op blz. 225, dat de fijnschilder HERMANIS KOETS in plaats van zijn inkomgeld van £ 2:6:8 een schilderij vervaardigde, „meer waardig als vrijgelt rendeert”. Zoodat hij als broeder werd aangenomen. „Deken en beleeders hebben haar verplicht gevonden om niet minder te sijn dan andere gildens met beleeftheyt te versoeken, dat de Heer Overdeken tot Rekompens voor sijn Edelens trouwe hulpe dit stuck geliefde te aanvaarden. welck versouck sijn Ed. na veel protestatien heeft toegestaan en heeft hetselve verwaardicht te plaassen tsijnen huysse boven 't schoumantel in de voorsalet”. Dit hier ter memory.

nering, na de afscheiding, is uitgegeven, is van 1617. Het is een zoogenaamde begrafenispenning — zie DIRKS pl. LXXII, no. 59 —. De voorzijde laat een winkel zien, met eenige kramerijen op den achtergrond. Een heer en dame, in Spaansch kostuum, schijnen laken of andere stof te koopen. Op den voorgrond een los pak laken. De winkelier meet, achter de toonbank staande, het begeerde laken uit. Gladde rand.

Keerzijde: Een lijkbaar door de pelle bedekt. Het geborduurde insigne is zichtbaar. Daarboven A^o 1617.

Opschrift: HEDEN · MY · MORGHEN · DY. Gladde rand. De penning is donkerkleurig en heeft door roest geleden.

Geel koper. Gegoten. Verzameling Raadhuis te Middelburg. Plaat I, no. 2.

In het rekeningenboek der Zijdelakenkoopers en Kramers staat op 1617/1618 vermeld, dat aan den goudsmid HANS PIETERSZ. 30 schellingen waren uitbetaald voor het „smeden ofte maken van sestien copere drachpenningen, om, als er eenighe ghildebroeders ofte susters sterven, de draghers te gheven”. Iets nieuws voor Middelburg is het feit, dat voor de *draggers* van het lijk afzonderlijke penningen ¹⁾ zijn vervaardigd.

In de uitvoerige studie over de *'s-Gravenhaagsche Buurt- en Begrafenispenningen*, door J. F. G. MEYER, in de *Mededeelingen van de Vereeniging ter beoefening der Geschiedenis van 's-Gravenhage* lezen wij, dat onder de diensten, die de aangeslotenen uit iedere buurt elkander moesten bewijzen, ook behoorde de overledenen

¹⁾ Draggerspenningen van Middelburg zijn nu bekend van de volgende gilden: Zijdelakenkoopers en Kramers 1617, Wevers 1621, Schoolmeesters 1628, Boekdrukkers 1631 en Vettewarriers 1648.

ten grave te dragen. Daarvoor gebruikte o.a. de Hofbuurt „lootgens, geteyckent met een seecker merck” (blz. 187). Eerst op andere wijze, werden deze penningen later direct aan de huizen der gildebroeders bezorgd, opdat deze zouden weten, dat zij ter begrafenis moesten komen. Dit was voornamelijk met het oog op de dragers die, wanneer het hun aan tijd of lust ontbrak, gaarne andere dragers, die, volgens de rol, niet aan de beurt waren om op te komen, dezen post lieten vervullen. Zoo iets zal in Middelburg ook wel hebben plaats gegrepen en daartegen moest worden gewaakt. Het getal 16 ziet op het aantal dragers. Meerdere personen werden daarvoor niet gebruikt, wel minder natuurlijk. Men had dus aan 16 exemplaren van den penning genoeg. Naast den dragerspenning moet een gewone gildepenning waarschijnlijk reeds in gebruik zijn geweest. Deze penning is langen tijd onbekend gebleven, totdat vóór eenige jaren een exemplaar er van hier ter stede, bij het aanleggen van nieuwe gasbuizen, in den grond werd gevonden. Het berust thans in het Kon. Kabinet te 's-Gravenhage. Een tweede exemplaar werd 9 December 1924 door de firma J. SCHULMAN geveild. De penning was afkomstig uit de verzameling van wijlen R. W. P. DE VRIES. Het stuk werd voor f 32,— verkocht. De voorzijde is gelijk aan die bij DIRKS, pl. LXXII, no. 59. De keerzijde is gevuld met verschillende koopwaren, zooals men die op de later uitgegeven groote gildepenningen aantreft, namelijk: een kist of toonbank, waarop een pak omgeslagen laken, daarboven een gekroonde hooge hoed, rond uitlopende en met een koord versierd. De veer is aan de rechterzijde.

Verder van links naar rechts: snuiter, streng katoen, karton met knoopjes, bezem, bundeltje passement, fijne kam en een knijpbril. De buitenrand bestaat uit opstaande ovaaltjes. Het gildenummer is op de bank zichtbaar.

Geel koper. Gegoten. Middellijn 38 m.M.

Cat. J. SCHULMAN (veiling 9 Dec. 1924), pl. VI, no. 610.

Kon. Penningkabinet.

Pl. I, no. 3.

Al heeft DIRKS dezen penning niet in natura gekend, hij maakt er niettemin melding van op blz. 50 van zijn *Nalezingen II*, en dat naar aanleiding van het groote werk van MINARD VAN HOOREBEKE, in 1878 te Gent verschenen. Daarin komt onder no. 373, deze penning voor, maar, zonderling genoeg, met het jaartal 1694 op den voorgrond. Overigens is het stuk gelijk aan het hierboven beschrevene. In de meening, dat MINARD VAN HOOREBEKE mogelijk slechts een afgesleten of slordig gegoten exemplaar onder de oogen heeft gehad, waarop de 5 door hem als 6 kon zijn gelezen, heb ik de oudste rekeningen der Kramers ook eens doorgelezen. 1594 leverde in dit opzicht niets op, maar de rekening van 1592, dus vóórdát de groote splitsing in het Kramersgilde had plaats gehad, vermeldt: „1592. Betaelt PIETER GHEERTSSONE, tasmaker, 4 sc. 4 gr. over tmaecken van de buersse daer de penninghen van de begravinghe inne stecken”. Het staat dus vast, dat reeds in 1592 begrafenispenningen — wel te onderscheiden van de latere dragerspenningen — bij de Kramers in gebruik waren, of in dat jaar gekomen zijn.

Dit kan de lang onbekend gebleven penning zijn

geweest, hier boven beschreven en op onze pl. I, no. 3, afgebeeld. Maar het zou ook kunnen zijn, dat hij in 1617 een anderen heeft vervangen, waarvan geen exemplaar meer is teruggevonden. Wij durven den penning wel omtrent 1592 stellen. Zekerheid is in deze thans niet te krijgen. Of de penning in 1694 — zie MINARD VAN HOOREBEKE, no. 373 — nogmaals in gebruik is genomen, blijft twijfelachtig. Het Spaansche kostuum werd toen niet meer gedragen.

Daar het gilde meer en meer in bloei toenam, moest dit openlijk worden getoond. Kostbare zilveren voorwerpen werden van tijd tot tijd aangekocht, die, helaas, geen van alle meer op het Raadhuis aanwezig zijn.

In 1654 waren de broeders in dit opzicht nog maar schraal voorzien. Ziehier, wat de aftredende deken toen aan zijn opvolger JACOB LOUISSEN overhandigde:

„Als noch geleverd aan den nieuwen deken vijf zilver lepels, het gilde toebehoorende.

Als noch aan dito deken overgeleverd de pelle ofte een swart laken cleet, rontsomme met een swarte franje, dienstich ter begrafenisse.

Als noch een magnefiek blasoen ofte gilde-teeken constigh geborduert van gout, silver ende side, sierlick op swart fluweel, met een witte baye kap om tusschen te leggen.

Als noch een witte houtte casse tot opsluittinge van het voorschr. blasoen met de pelle.

Als noch een laecken rock, het gilde toebehoorende, met een geborduert schild daer op, die knape is dragende ten dienste van t'gilde en die bij hem berustende is.

Als noch den heer deken overgelevert een blecke groote lanteeren met frans glas.

Als noch competeert het gilde een houtte baare met twee draeghbarders daer toe passende met iser bouten die de knaap besorgt ter plaetse daer se behoort.

Als noch overgelevert een schoone groote nieuwe koffer ¹⁾ overtoogen met swart gedrukt leder, daertoe een schoon blanc iser slodt ende haecken.

Ende het privilegebouck met alle de documenten het gilde toebehoorende, als vooren by den incoop blijkt".

Het is opvallend, dat hier noch elders bij de opsomming der over te dragen goederen van gildepenningen wordt gewag gemaakt, zooals dit bij de reeds door ons beschreven gilden steeds geschiedde. Zij zullen vermoedelijk in den grooten koffer bij de andere documenten zijn geborgen geweest.

De eerste gildepenning van groot formaat zag bij dit gilde in 1656 het licht. In de rekening van dat jaar lezen wij hierover:

„Betaelt aen HEYNDERICK VAN DEELEN ²⁾ over hondert coopere gildepenninghen per quitantie de som van £ 11".

Indien die 66 gulden uitsluitend voor de penningen waren besteed geweest, zouden deze op ruim 13 stuivers

¹⁾ Aen JAN TOUSSIN over een swart leere koffer, ter bewaeringe van alle de papieren, enz. £ 1 : 8 : 8.

²⁾ HENDRIK VAN DEELEN was zilversmid. Wij vinden hem op de lijst der ingekomen broeders, als in 1635 vrijgemaakt, vermeld.

per stuk zijn gekomen, een veel te hoog bedrag. Ontwerp en gietvormen zijn daar hoogst waarschijnlijk mede onder berekend geweest. In de rekeningen worden deze niet afzonderlijk geboekt. De penning van 1656 vertoont op de voorzijde een manufactuurwinkel. Achter de toonbank ziet men den winkelier laken of andere stof, de el in de hand, afmeten. Op den voorgrond een heer, een gepluimden hoed dragende. Zijn schoudermantel is opengeslagen. Hij draagt bij een korten broek, lage schoenen met rozetten en handschoenen met lange kappen. Tegenover hem een dame, blootshoofds, met uitgesneden keurslijf, pofmouwen, ruimen rok, met opgeslagen tuniek. Zij wijst met de rechterhand naar een pak laken. Een hondje tusschen hen in. Bovenaan het ingesneden jaartal 1656. Tusschen twee gladde randen het omschrift: Φ D. H^e RAETSH^e C. TENYS · OVERDEKEN · IAQVES · HARDEWYN DEKEN.

Keerzijde: Een omgevouwen pak laken, waarboven een gekroonde hoed met koord en breeden platten rand. De veer links. Daaromheen van links naar rechts: knijpbril, kwast, pakje knopen, drie gevulde rollen, bundel agrement, kammetje en snuiter.

Omschrift: Φ I · BOVWENS · OVT · DEKEN · P^e I · LAMEY · EN · D^e · COVCK · BELEEDERS.

Geelkoper. Gegoten. Middellijn 55 m.M.

DIRKS, pl. LXXII, no. 60. Kon. Penningkabinet.

Pl. I, no. 4.

De honderd aangeschafte penningen bleken niet voldoende te zijn geweest voor het in aanzien toenemende gilde, of wel, er waren door onoplettendheid of slordigheid exemplaren verloren gegaan, hoe dan ook, elf jaren later, in 1667, werden opnieuw penningen

nabesteld. Een nieuwe stempel werd er niet voor gemaakt. Zie hier de post:

„1667. Betaelt aen WILLEM DE LAET voor het maeken van 80 nieuwe penningen met kennis van heer overdeken, deken en beleeders, per quitantie, £ 6:0:0”.

Zilversmid DE LAET was in 1647 in het gilde gekomen. Het aantal exemplaren was nu zoo groot, dat er „twee blecke doosen” voor werden aangekocht om de bovengenoemde penningen „uut te draegen als eenige gildebroeders of susters overleden is”. Ze bleven in gebruik tot 1677, in welk jaar nieuwe vormen werden vervaardigd. Alhoewel oogenschijnlijk gelijk aan den vorigen, met uitzondering natuurlijk der omschriften, trof men op dezen gildepenny een nieuw voorwerpje aan, dat veel rumor in casa kan hebben te weeg gebracht. Het was een spiegeltje. Laten wij, alvorens hierover verder te spreken, den nieuwen penny in het kort beschrijven.

Voorzijde: Gelijk aan den penny van 1656, maar met het ingesneden jaartal 1677. Op den achtergrond is bovendien het hoedje door linten vervangen. Omschrift: · D · H^R · B^R · M^R · C · THIBAVT · OVERDEKEN · N · VAN · SANTEN · DEKEN ·

Keerzijde: Gekroonde hoed met rond uitlopenden bol. Van links naar rechts: bril, kammetje, kwast, rol haken en oogen?, kaartje met knoopjes, breigaren, snuiter en ten slotte een spiegeltje. Omschrift: AB^R · VERHOF · OUD · DEKEN · P^R · VAN · ESSEN · T (OBIAS) · DE · IONGHE · BELEEDERS ·

Geelkoper. Gegoten. Middellijn 56 m.M. Hooge opstaande randen. Fraaie penny met duidelijke letters.

DRKS, pl. LXXII, no. 61. Kon. Penningkabinet.

Pl. II, no. 5.

Zooals men ziet, is de rangschikking der figuren thans

anders, ook is er een spiegelkje bij gekomen, dat op de latere penningen weer is verwijderd. Wat kan de oorzaak van dit laatste zijn geweest? Uit de boeken van het gilde is dit mogelijk te verklaren.

Wij weten, dat ieder gilde oudtijds door afzonderlijke ordonnantiën en privileges tegen inbreuk op eenmaal verkregen rechten werd beschermd. Geschillen van meer of minder ernstigen aard waren niettemin aan de orde van den dag. Hier waren het meestal de Spiegelmakers, Hoedenmakers ¹⁾ en de regenten van het St. Lucasgilde, die met de Kramers overhoop lagen. De quaestie betrof dan meestal de Spiegelverkoopers, die onder beide gilden, namelijk onder St. Lucas- en Kramersgilden ressorteerden. Toch was ook deze zaak in de wederzijdsche ordonnantie geregeld. Burgemeesters, schepenen en raden der stad hadden 16 Maart 1637 op verzoek van het St. Lucasgilde ²⁾ bepaald, „dat voortaan alle Spiegelmakers en die hun alleen (uitsluitend) met spiegelen, zonder iets anders meer te verkoopen, zouden geneeren, haar sullen begeven in St. Lucasgildé en alle die deselve spiegels niet maken, maar deselve, onder andere dingen meer, verkoopen onder het Kramersgilde alleen”. Dit was duidelijk genoeg, toch bleven de moeilijkheden niet uit. Om dit slechts met één voorbeeld te verduidelijken, vermelden wij, wat hierover in 1716 in de boeken van het Zijdelakenkoopers- en Kramersgilde geschreven staat:

¹⁾ Mogelijk staat het verwijderen van het hoedje achter in den winkel ook met een eventueele ruzie met de hoedenmakers in verband.

²⁾ Het St. Lucasgilde bestond hoofdzakelijk uit steenhouwers, beeldsnijders, blikslagers, glazenmakers, spiegelmakers, boekversierders en schilders.

„Op den 29 April 1716 is in dezen gilde vrij geworden DIRK HEERE spiegelverkooper, dat alsoo eenigh different daerover was ontstaen met de regenten van Sint Luyckasgilde, omdat den voorschr. D. HEERE niet als (slechts) opgemaekte spiegels alleen (uitsluitend) verkocht en hem daarmede alleen, zoo hij verklaarde, te zullen geneeren zonder iets anders daar bij te verkoopen, suistineerende, dat hij dan alleen tot St. Luyckasgilde behoorde, invoege de Resolutie bij haer Edele Achtb. tot Interpretatie van de privilegie tussen die van Sint Luyckasgilde ende het Craemersgilde deser stadt genomen in dato den 16 Maart 1637 by haar Edele nader geamplieert op den 18 September 1669, hetwelcke door die van St. Luyckasgilde aan de regenten van het Craemersgilde sijnde vertoont, is bij den regenten van desen gilde op approbatie van den heer overdeken goet gevonden en verstaen het gelt wederom te geven en de naam uit het register van het gildebouck te royeeren, aldus resolveert op den 8 mey 1716.

w.o. LEWIJN SCHOBEL als deken”.

Het komt ons zeer waarschijnlijk voor, dat, toen onverwachts in 1677 een spiegeltje op de keerzijde van den Kramersgildepennyng pronkte, het St. Lucasgilde daar aanstoot aan heeft genomen met verzoek dit te doen wegnemen. Of dit is geschied, is twijfelachtig, daar er geen exemplaren zonder dit voorwerpje bekend zijn. Op den pennyng van 1689 komt het niet meer voor. Zie hier de posten betreffende den pennyng van 1677:

„1677. Betaelt aen JOHANNES VAN HOUTEN over het maecken van diversche penningen per quitantie £ 6:13:4 of 40 gulden”.

JOH. VAN HOUTEN behoorde tot de zilversmeden, hij kwam in 1675 als vrijmeester in het gilde.

„1679. Betaelt aen JAN STANGENIETE over eenige reparatie aen de gildepenningen per quitantie £ 0:10:8”.

De penning van 1677 heeft een tamelijk hoog opstaanden rand. Mogelijk heeft de reparatie bestaan om dezen rand, die bij het opstapelen hinderlijk moet zijn geweest, wat de verlagen, maar ook aan het binnengedeelte der vormen kan iets hebben gehaperd, wat spoedig een minder scherp afgietsel gaf.

Aan geld ontbrak het den broeders niet. Het lag dus voor de hand dit gedeeltelijk te besteden voor den aankoop van weeldeartikelen, want het sprak vanzelf, dat op den jaarlijkschen gildemaaltijd, als heer overdeken het gilde de eer aandeed van mede aan te zitten, getoond moest worden, dat de Lakenkoopers en Kramers tot de belangrijkste gilden der stad behoorden¹⁾. Er zal bij de neringen onderling veel naijver zijn geweest om de meest schitterende tafel aan hun eerevoorzitter aan te bieden. Bijgevolg moest veel zilver daarop pronken. Het laatste kwart der 17e eeuw was een tijd van overdreven luxe op allerlei gebied. Geen wonder, dat onder de meer eenvoudige lieden de zucht naar weelde toenam. Het overgespaarde geld bij de Laken-

¹⁾ Om de twee jaar had een maaltijd plaats „de belleciere” genaamd „present den heer burgemeester, benevens de regenten van den gilde en dat eens in den twee jaeren naer ouder costume”. Die maaltijd kostte in 1731 £ 11:18:9. Geen hoog bedrag, maar het aantal aanwezigen was gering. Het zal er deftig zijn toegegaan.

koopers werd in 1682 gebruikt om een „silver lampet-schotel met een silvere kanne tot het selve” aan te schaffen. Het moet een kostbaar stuk zijn geweest, want de rekening van JACOBUS WILLEMSE ¹⁾ bedroeg de aanzienlijke som van £ 126:2:6 of 756 gulden 15 stuivers. Vorken waren in dien tijd slechts sporadisch in gebruik, zoodat bij het eten de vingers goede hulp verleenden. De toenmalige overdeken kon nu in een schitterenden schotel zich de handen verfrisschen. Voor de verlichting van de tafel kocht men in 1686 bij de Wed^e PIETER BOREEL ²⁾ twee zilveren kandelaars aan, waarop de namen van den overdeken en verdere bestuursleden werden gegraveerd, alsmede een „snuyter met sijn backie”. Een en ander verarmde de gildekas met £ 28:2:9. Al dit zilver is verloren gegaan.

Ook de knaap werd niet vergeten. Zooals wij gezien hebben, was zijn rok slechts met een geborduurd insigne versierd. Dit moest anders worden. Hem werd in 1682 een zilveren plaat op zijn gilderok geschonken. De bekwame zilversmid JAN STANGENIETE had ze voor £ 12 geleverd. Reeds in 1721 is aan dit schild veel gewijzigd, of misschien werd het door een geheel nieuw, dat nog aanwezig is, vervangen.

In den loop van het jaar 1689 werden plannen gemaakt voor het aanschaffen van een nieuwen gildepenning „alsoo der veel te kort kwamen om te like te bidden”. Ziehier de post in de rekening van dit jaar:

1) JACOBUS WILLEMSE kwam in 1664 in het Goud- en Zilversmidsgilde. Werdeken er van in 1675.

2) PIETER BOREEL werd in 1656 als zilversmid vrijgemaakt. Vijf jaren later genoot hij reeds de eer van tot deken te worden gekozen.

„Betaelt aen JAN STANGENIETE ¹⁾ voor het uyt snyden en graveren van een gildepenninck, opdat deselve bekwaam sou wesen om af te drucken ²⁾ en andere naer te gieten”.

De prijs van de beide gietvormen bedroeg £ 1: 19 of 11 gulden, 14 stuivers.

JAN STANGENIETE maakte dus het model voor den penning, waarnaar de gildepenningen werden gegoten.

De penning van 1689 is niet zeldzaam. Dat er vele exemplaren van hebben bestaan, blijkt mede uit den aankoop in 1689 van een houten bord, „om de gildepenningen op te sorteren, als die van de Lijcken komen”. Het bord was goedkoop, kostte slechts vijf schellingen, zal er niettemin keurig hebben uitgezien, want een zekere VAN DAMME moest het schilderen en nombreeren. Zoodra dus de knaap na afloop der begrafenis de penningen in ontvangst had genomen, werden ze door hem op het bord uitgelegd. Evenals dit met de rekentafels het geval was, zullen er lijnen en cijfers op zijn geschilderd geweest, zoodat de penningen gemakkelijk konden worden gerangschikt, de ontbrekende nummers opgeteekend en de eigenaars er van beboet.

De gildepennning van 1689 is afgebeeld bij DIRKS op pl. LXXII, no. 62, en bij MINARD VAN HOOREBEKE in deel II, no. 374.

Voorzijde: Zelfde voorstelling als op den vorigen

1) JOAN STANGENIETE was in 1662 tot het Zilversmidgilde toegelaten.

2) „Bekwaam zou wezen om af te drucken” wil zeggen, dat de gereed gekomen gietmodellen in gietzand werden geperst, waarin, na verschillende bewerkingen, het gesmolten metaal in de opengekomen holte, na wegneming der modellen, kon worden gestort.

penning, maar met het jaartal 1689. Op den achtergrond is thans weer een hoedje opgehangen. De achtermuur van den winkel is met arabesken versierd. Een parelrand omgeeft het middendeel. Het omschrift luidt:

⌘ · D · H · BVRG · STEVEN · VOET · OVER · DEKEN · DAVID
SANDRA · DEKEN · ✱ . Kleiné ongelijke letters.

Keerzijde: Als de penning van 1656. Het spiegeltje, op den penning van 1677 voorkomende, is niet meer aanwezig. De platte rand van den grooten hoed loopt horizontaal uit. Parelrand. Omschrift: ⌘ IOH · V · CANEGIES OVDDEKEN · ANDS · ANDRIESEN · HVI · RVISSCAERT · BELEED. Gladde buitenrand.

Roodkoper. Gegoten. Middellijn 55 m.M.

Kon. Penningkabinet.

Niettegenstaande het groot aantal aanwezige penningen, kwam men er spoedig weer te kort, zoodat er in 1690 nog 60 stuks bij zijn gemaakt. DIRCK HOOGH, vermoedelijk geelgieter van beroep, want zijn naam komt niet onder de Middelburgsche zilversmeden voor, deed dit werk voor 19 schellingen; dit is nog geen 2 stuivers per exemplaar. Nu was men weer in staat het gilde ten volle met penningen, zooals de term luidde, te dagvaarden.

Nog ontbrak een zilveren kop of beker, waaruit denkelijk de overdeken na gemoedelijke woorden den eersten dronk tijdens den maaltijd aan het welzijn van het gilde wijdde. De kas bleek goed gevuld, zoodat, na langdurige besprekingen, het leveren van den beker aan zilversmid ISAAC POWWELSEN ¹⁾ kon worden gegund. Het

¹⁾ ISAAC POWWELSEN werd in 1670 vrijgemaakt en was in 1697 deken van het Zilversmidgilde.

werd een stevige bokaal, die 36 onsen woog; met het „fatsoen” mede heeft hij 22 p. 6 schellingen gekost. Zilversmid DU PRÉ¹⁾ graveerde er de namen van de bestuursleden op, mitsgaders het blazoen van het gilde. LEENDERT VAN DER THOREN had hem te voren verguld; dat dit met echt goud is gedaan, bewijst de uitgaaf er voor van £ 10. Alles bijeen had de beker dus 217 gulden, 16 stuivers gekost. Een dergelijk kostbaar stuk moest worden beschermd, vandaar dat er bij GERRIT GERRITSEN een leere kasse voor werd besteld, die van buiten verguld en inwendig met fluweel bekleed moest zijn. De overdeken, wiens naam en wapen er op prijkten, was de in het omschrift van den penning vermelde burgemeester STEVEN VOET. Ten slotte werd in 1727 aan mons. PAULUS ARLEBOUT het leveren van twee silvere secoupen gegund, „sijnde door suynigheyt overgegaert”. Er was dus een reserve, waarvan echter in de rekeningen niet afzonderlijk wordt gesproken, wel lezen wij daarin uitdrukkingen als „omdat de kas zoo wel voorsien was” en dergelijke. Het gebeurde zelden, dat de uitgaven de inkomsten overtroffen, zooals in 1665, toen er 132 p. ontvangen en 145 uitgegeven werd. In 1617 inden zij 107 p. en verteeden slechts 92. Een eeuw later, in 1728/29, bedroegen de inkomsten £ 202:19:9 en de uitgaven £ 63. De gildemaaltijd, bij het verkiezen van een nieuwen deken, waarop dan de „gezamentlycke gildebroeders getracteed” werden, kostte even als elders veel geld.

De laatste penning, waarvan in de rekeningen gewag wordt gemaakt, draagt het jaartal 1705. Men had de

1) WILLEM DU PRÉ werd in 1691 tot het Zilversmidgilde toegelaten.

heeren COETS en VAN VIJVEN ontboden om met hen over den prijs der nieuwe penningen te spreken. JOANNES of JOHANNES VAN VIJVEN, zooals hij in de lijst der zilvermeden vermeld staat, was eerst in 1704 tot het gilde toegelaten. Jammer, dat wij niet weten hoeveel exemplaren hij geleverd heeft voor de 11 p. 10.; die hij er voor ontving. De penning van 1705 is niet zeldzaam en is fraaier bewerkt dan die van 1689. Ook thans is de voorstelling der figuren weer bijna dezelfde gebleven. De achtergrond is weer onversierd; bovenaan het ingesneden jaartal 1705. Omschrift in groote letters, tusschen twee gladde randen: D · H^r WALLERAN · SANDRA · OVERDEKEN · M^s MERTENS · DEKEN.

Keerzijde: Tusschen twee gladde lijnen: H^r RUISAERT · OUD · DEKEN · I^s BAXTER · P^r DE · MOOR · BELEEDER^s.

In plaats van de fijne kam is thans een vingerhoed aangebracht, die op sommige goed bewaarde exemplaren letters of ornamentjes schijnt te hebben.

Geelkoper. Gegoten. Middellijn 55 m.M.

DIRKS, pl. LXXIII, no. 63. Kon. Penningkabinet.

Pl. II, no. 6.

Meerdere posten, gildepenningen betreffende, vonden wij, zooals gezegd, niet vermeld.

Ten behoeve van het privilegeboek, dat in 1729 door een ander is vervangen, werd in 1703/1704 een zilveren doos gekocht, om daarin het stadszegel te bewaren, dat met koordjes aan het boek was gehecht. Zilversmid WILLEM MAQUET was er voor £ 1:12:1 de vermoedelijke maker van en HENDRIK COUTS (lees COETS) sneed er het wapen van overdeken JAN WALLERAN SANDRA op. De doos is verloren gegaan.

De fraaie rok van den knaap, versierd met het

zilveren schild van JAN STANGENIETE, kreeg in 1721 een ander schild. Wat daar de reden van is geweest, staat niet vermeld. Dezen keer werd het geleverd door JANNIS KUYPERS¹⁾. De nieuwe plaat kostte slechts £ 2:0:10 of 12 gulden 5 stuivers. Wij veronderstellen, dat aan het oude schild slechts een wijziging is aangebracht, bijv. een vernieuwing van den buitenrand. Dit schild is nog aanwezig. Wij hebben het op pl. II, no. 7, iets verkleind laten afbeelden.

Men treft op dit ronde schild, dat een middellijn van 92.5 m.M. heeft, dezelfde, alhoewel veel gewijzigde, voorstelling aan, als op de voorzijde der gildepenningen.

De thans zittende, met ahangende lokken gekapte dame is hier blootshoofds²⁾. De winkelier draagt een jabot en meet het laken met uitgestrekte armen uit. Ook het hondje is present. Boven de drie personen, een gepluimde lage hoed, waarboven een kroon en het jaartal 1721. Op den achtergrond hangen verschillende koopwaren, als knijpbril, knoopjes, spiegelkje, laars, handschoen, enz. Op den voorgrond een valies. Geruite vloer. Een koordrand sluit het middengedeelte af. Omschrift: ∴ DE · H^r BOR^{me} · WILLEM · VAN · CITTERS : OVERDEKEN : P : DE MOOR : I · BAXTER : OVDE : DEKEN : H : RYSSAART : EN · L. SCHOVEL : BELEDEⁿ ∴

Catalogus van het Stedelijk Museum van Oudheden (Oudheidkamer) te Middelburg 4de uitgave (1910). No. 188.

Zilver. 92.5 m.M. Raadhuis te Middelburg.

Plaat II. 7 (verkleind afgebeeld).

¹⁾ Betaald aan JANNIS KUYPERS voor het vermaken van de zilveren plaat op de gilderok en het drijven per quitantie £ 2:0:10.

²⁾ Op de penningen heeft de dame, naar ik meen, een muts op het hoofd.

Van dit gedreven zilveren unieke schild zijn, evenals van de overige op het Raadhuis berustende unieke schilden, tusschen 1880 en 1890 met toestemming van den toenmaligen conservator afdrukken in gips gemaakt, waarnaar afgietsels in zilver zijn vervaardigd door een zilversmid te Antwerpen, die door een koopman in Brussel in den handel zijn gebracht. Zij zijn zeer goed nagebootst, wat grover van afwerking dan de origineele stukken. In den Catalogus der 9 Mei 1913 door de firma J. SCHULMAN te Amsterdam gehouden penningveiling wordt zulk een modern afgietsel op pl. XIV, no. 1301, afgebeeld.

Een volledig stel van deze 19e-eeuwsche schilden bevindt zich op het slot ter Hooghe, in bezit van graaf VAN LYNDEN.

Een voorwerp van gewicht bij alle gilden was de pel, die bij den knaap berustte. De eerste pel, tabbaerd geheeten, werd in 1608 voor £ 2:8:3 gekocht. In 1654 was een „swart cleet” in gebruik, door een franje afgezet. Daar behoorde bij een prachtig met goud, zilver en zijde geborduurd blazoën of gildeteeken op zwart fluweel bewerkt. Vele jaren daarna schijnt de pel versleten te zijn geweest, want, zoo lezen wij in de rekening van 1699, „naardemaal de pelle door het gebruyck van 20 jaren zoo slecht, ondeugdelijk en kaal was, dat het schande was fatsoenlijke gildebreeders of zusters daer mede te begraven, zoo hebben deken en beleeders met goetvinden van hun overdeken besloten een schoone nieuwe swarte pelle aan te koopen”. De toenmalige deken was blijkbaar lakenkooper van beroep, want hij liet aan zich zelyen uitbetalen voor 14¼ ellen

swart supperfijn swaar laken tot maken van de nieuwe pelle à *f* 7 de elle, de belangrijke som van £ 16:12:6. Het blasoen werd niet vernieuwd. De oude pellen deden echter nog dienst. Ze mochten niet worden uitgeleend.

Wij weten, dat steeds, dus ook in de 17e eeuw, de overheid te kampen heeft gehad met den koers van het geld. Ontelbare ordonnantiën en „waarschuwingen”, door de Generale en Provinciale Staten uitgegeven, hadden dan ook tot doel de burgerij voor het aannemen van munten van slecht gehalte tegen te hoogen koers te behoeden en den koers der goede exemplaren te regelen. Onder de minderwaardige munten namen vele schellingen een eerste plaats in, die herhaaldelijk in koers moesten worden verminderd, tot groot misnoegen der burgers. In de rekeningen der lakenkoopers, loopende van 16 April 1692 tot 24 Maart 1693, lezen wij hierover het volgende: „Alsoe by Haer E. Mog. de Staten van Zeeland de schellingen tweemaal ben afgeset, soo is de cassa van het gild daerbij vermindert de som van £ 4”. Een tamelijk groot bedrag voor dien tijd.

De broeders hielden er ook een armbus op na. Behalve vrijwillige bijdragen, schijnen zij verplicht te zijn geweest een zeker bedrag aan de armen af te staan. Zoo zegt de rekening van 1686: „Aen de nederduytschen armen deser Stadt soo veel haer competeert, dat aanstonts in de busse wort gesteken 15 schellingen”. Een jaar daarna verrijkten zij de armbus met 22 schellingen. Andere verplichtingen, het welvaren van Middelburg betreffende, verzuimden zij evenmin. Toen, om maar iets te noemen, in 1699 een stedelijke loterij werd uitgeschreven, heeft het gilde bij JOHAN W. PARKER,

commissaris van de loterij, voor twintig loten laten inschrijven, à 10 schellingen per lot. Een dezer loten kwam met een prijs, helaas een veel te kleine, uit.

In de volgende rekening vinden wij dit voordeeltje! geboekt: „Andere ontfang is van de prijs no. 26435 op no. 623, zijnde f 24”. Daar ging o.a. nog 10 % van af en „soo werd netto van de uitgegeven 10 pond slechts 3 terugontvangen”. Het liep dus op teleurstelling uit.

Het gildeglass kostte jaarlijks veel aan onderhoud, vermoedelijk deelden de Wollenlakenkoopers en -Snijders voor de helft in de kosten. Er moest steeds een bak voor worden gemaakt om het te herstellen, als er een stuk van was uitgewaaid. Een goede afbeelding van dit glas komt voor op een dubbele bladzijde van het rekeningenboek, dat met 1676 begint. Het glas zelf dateert van 1691. De voorstelling is zeer merkwaardig, vol leven, en voor de kostuumkunde van belang.

Een bron van voortdurend geharrewar was het leuren langs de huizen en ten plattelande, waardoor de kramers zich zeer geschaad vonden. Daar moest tegen worden gewaakt, o.a. door nieuwjaars- en andere fooien te geven. Een onaangenaam incident te dezen opzichte deed zich op het einde der 17e eeuw onder het bestuur van burgemeester PIETER DUVELAER voor. Deze, namelijk, had als overdeken, tegen „oude costume” in, toestemming gegeven tot leuren, tijdens de kermis, met linwaet en andere goederen langs huizen en straten, tot nadeel, naar men meende, van het gilde. Het geschil liep zoo hoog, dat zelfs de Heeren ten Stadhuize er bij te pas moesten komen. Recht is recht zeiden de broeders en heer overdeken kreeg ongelijk. Indien iemand, die

meende daar recht op te hebben, wenschte te gaan leuren, dan was hij verplicht dit den knaap te berichten. Daarna werd hem toegestaan een zekere hoeveelheid koopwaren te venten „de quantiteyt niet meer en ook niet minder” ¹⁾.

De privilegeboeken versleten allengskens. Toen, in 1728, de beide neringen weer bijeen waren gekomen ²⁾, bleek het noodig een nieuw privilegeboek aan te schaffen „vermits door den tijd de daarin opgenomen oude ordonnantie op veele plaatsen niet meer leesbaar was”. Deze werd toen „op nieuws verschreven ende geauthoriseerd”.

Bij de in 1731 aan den nieuwen deken overhandigde goederen was het nieuwe boek aanwezig „daeraen hangende het wapen van de stad in een silvere doos”, die van 1703/04 dateerde. De doos is verdwenen, maar

¹⁾ Bijv. allerlei passementen, spieghelen, etc. tzy zyde ofte saeye, niet minder als dry stukken seffens. Item van galon van 48 elle tstuck, gelycke 3 stukken. Aen schoenlinten van 24 ellen tstuck gelycke 3 stukken. Van kouse lind een half stuck van vier dozijn het stuck. Van gemaakte kousebanden een half dozijn paar; van swarte en gecouleurde naey- ende stickzyde een pont. Van haire en zyde knooopen 6 gros ende van gouden ende silverdraet twee pypen en zoo voorts. De permissie was onderteekend door JACOBUS PECKIUS JR.

²⁾ Volgens de ordonnantie van 9 April 1729, bestond het hereende gilde uit de volgende neeringen: „lijnwatiers, corte crammers, neurenburgers (verkoopers van zoognaamde Neurenberger waren, waaronder ook rekenpenningen), maljeniers, hoeistoffeorders, zijde werkers, tapijtsiers, carpetverkoopers, beddetyken, deken- en pluymverkoopers, zeemeleerverkoopers, handschoenen, tassen- en beurse makers, en -verkoopers, riembeslaggers, nestelbeslaggers, garentwijnnders, en -verkoopers, kleebezem, cladderborstel (kleeren- of schoenborstel), kammakers, aantrekkers en brilmakers, spiegelmakers, naaykussemakers en stoffeorders.

de koordjes, waarmede „het wapen van de stad” (het stadszegel) aan het boek verbonden is geweest, zijn nog te zien. Men heeft het zegel, dat in de zilveren doos bevestigd zal zijn geweest, er eenvoudig afgeknipt.

In het nieuwe privilegeboek zijn de volgende wapens van bestuursleden in kleuren geteekend: van den overdeken W. VAN CITTERS, deken P. DE MOOR, ADR. WILLEMS oud-deken, W. H. VAN TONGEREN en DANIEL JANEMAN. De aquarellen zijn in 1729 door PIETER BORSZELAAR vervaardigd. In 1755 is men daarmede opnieuw begonnen, toen HERMAN EVERSEN overdeken was en in 1778 volgde Mr. DAVID VAN VISVLIET met het toenmalige gildebestuur. Ten slotte worden de regenten van 1788 in kleuren met hunne respectieve wapens afgebeeld, met overdeken Mr. JACOBUS DE BRUYN, oud-burgemeester, aan het hoofd. Op deze bladzijde ziet men den fascistenbundel door Fransche vlaggen omgeven. Aankopen van zilverwerk werden niet meer gedaan, maar het gilde werd in 1787 toch nog door een kostbaar stuk verrijkt, dat, bij uitzondering, nog aanwezig is. In genoemd jaar, namelijk, heeft de toenmalige overdeken een kostbare in zilver gedreven bokaal met deksel aan het gilde vereerd. Hierop zijn drie medaillons gegraveerd. Het middenschild stelt het wapen van Mr. DAVID VAN VISVLIET voor. Links daarvan in het eerste medaillon dit opschrift: „Door den hr. Mr. DAVID VAN VISVLIET oud Burgem^r en raad der Stad Middelburg en overdeken van het Zijden-, Wollenlakenkoopers en Kramersgilde is dezen beker aan het gilde vereert. A° 1787”. Het derde pronkt met een gekroonden dubbelen adelaar, met den Middelburgschen burcht op de borst. Op den voet van den beker leest men

de namen van FRANÇOIS DAVID SIFFLÉ, deken ¹⁾; ADRIAAN VAN DEYNSE ANTZ., ouden deken; ADRIAAN HAAK, beleder; JAN DE KOK, beleder; secretaris ADRIAAN SCHIPPERS D.ZN. Het deksel is versierd met twee staande mansfiguren, waarvan een bezig is met het meten van laken. De tweede persoon houdt een kistje in de hand, waarin waaier, gespen, vorken en lepels.

Hoogte 25½ c.M. Met het deksel mede 36 c.M. Middellijn 10 c.M.

Merken: dubbele adelaar en P - H. B. en U als jaarletter. De initialen zijn die van den zilversmid HENDRIK BOSHAART, die in 1758 in het gilde der zilversmeden werd opgenomen en in 1799 tot deken er van werd gekozen.

Verzameling Raadhuis te Middelburg.

Beschreven in *Catalogus van het Stedelijk Museum van Oudheden te Middelburg* 1910, no. 178.

Met dezen beker zijn wij tot den zoogenaamden Franschen tijd, tevens den vervaltijd der gilden gekomen. In Frankrijk had TURGOT, controleur-generaal der finantiën, in 1774 voorgesteld de gilden af te schaffen. „Het is de plicht der Overheid iederen onderdaan het volle genot zijner rechten te waarborgen” ²⁾ was zijn stelregel en daarmee kon niet het slechts aan enkelen gunnen van een bepaald ambacht uit te oefenen.

¹⁾ NACTGLAS vermeldt in *de Zeeuwen* dat een FRANÇOIS SIFFLÉ uit Montreuil in Normandië naar Middelburg was gekomen. daar in 1635 huwde en een winkel opzette van lakens en wollen stoffen. Als onze FRANÇOIS DAVID SIFFLÉ lakenkooper is geweest, dan kon zijn zaak in 1787 152 jaar hebben bestaan.

²⁾ A. J. M. BROUWER ANCHER. *De gilden*, 's-Gravenhage 1895, blz. 264.

samengaan. In 1776 werd de zaak beklonken. Ieder burger mocht van toen af aan het ambacht zijner keuze uitoefenen, zonder aan de vroeger bestaan hebbende verplichtingen gebonden te zijn. Het ging echter niet zonder protest. Turgot viel spoedig in ongenade; het edict van Februari werd in October d.a.v. reeds nietig verklaard. Het zaad der vrijheid was echter gestrooid en had reeds wortel geschoten. Wij zien dan ook in 1791 de vrije keuze van het ambacht opnieuw hersteld. In Frankrijk waren de gilden, thans voorgoed, van de baan ¹⁾. Het spreekt van zelf, dat in ons land, dat zoo dweepte met alles wat van Frankrijk uitging, ook in dit opzicht de gang der zaken zich begon te wijzigen. Zeven jaren na de opheffing der gilden in Frankrijk, volgde, na langdurig getalm, 5 October 1798, het bevel, „dat uiterlijk binnen agt dagen na ontvangst deezer Publicatie, alle Municipaliteiten binnen deeze Republiek, alle Gilden, Corporatiën of Broederschappen, van Neeringen, Ambagten en Fabrieken, met alle gevolgen en aankleeve van dien worden ontbonden” ²⁾.

Het bestuur werd veranderd in provisioneele commissarissen, die te zorgen hadden dat, na overname van de bestaande gildegooderen, de nieuwe ordonnantie in alle opzichte zou worden gevolgd en tevens er voor moeten waken, dat 's Lands finantiën er niet door in het gedrang kwamen. Het was hier echter geenszins uit met de gilden. Zij bleven nog tijdelijk, alhoewel onder een anderen vorm, bestaan. In mijn bezit is een ordonnantie op de neringen en bedrijven, behoorende, tot de Zyde,

1) BROUWER ANCHER *loc. cit.* blz. 266.

2) *L. c.*, blz. 268 en vgl.

Wolle, Lakenkoopers en Kramers, binnen dese stad, mitsgaders, tot regulative, voor de vreemde kooplieden, met hunne goederen, binnen dese stad komende. Ze is gearresteerd ten Raade der stad Middelburg, den 9 July 1803.

Was geteekend S. H. VERMEDE.

In de voorrede zeggen President en Raaden der Stad, „dat de ordonnantien van het gilde, de dato 25 Oct. 1593 en 7 Maart 1594, met de daarop gevolgde Alteratien en Ampliatien, in veele opzigten, door de veranderde tijdsomstandigheden, onverstaanbaar en buiten gebruik zijn geraakt, waardoor de Welvaart van veelen dezer stads Ingezetenen benadeeld, en de goede orde in de gemelde neeringen verstoord word, Zo is 't, dat wij om genoemde redenèn, en tot voorkoming van Klagten en verschillen met vernietiging van alle vorige Ordonnantien en Resolutien een nieuwe ordonnantie op de Neeringen en Bedrijven, behoorende tot de Zyde-, Wolle-, Lakenkopers en Kramers hebben gearresteerd”. Ze bestaat uit 25 artikelen en eindigt met een gedrukte Belofte, die ieder burger plechtig had af te leggen bij het verkrijgen van zijn acte van admissie.

Het gildebestuur zou bestaan uit vier Commissarissen en een Secretaris, zoo mede één Adsistent of Knape, welke beiden laatsten bij vacature door dezelfde directie zullen worden benoemd. Bij het verkrijgen der Acte van admissie moest 4 p. vls. aan de Armen, 1 p. en 5 schellingen aan den Knaap worden betaald, alles behalve het Zegel van 12 stuivers. (art. VIII). 't Was dus nog bijna als vroeger. Wie, na opgeroepen te zijn, niet verscheen, betaalde nu een halven Zeeuwschen rijks-

daalder boete (art. X). De jaarpenningen bedroegen voor elk lid 12 stuivers: Behalve op de Marktdagen, tweemaal ter weeke, ofte buiten de Jaarmarkten mocht niemand met zijn goederen op de markt zitten. Wie het toch deed, moest f 25 betalen (art. XI).

De door de Franschen gewenschte vrijheid in de bedrijven was hier nog niet verkregen. Langzamerhand echter verdwenen de beschermende rechten der gilden, totdat deze door koning WILLEM I, niet geheel zonder protest, werden afgeschaft.

M. G. A. DE MAN.

Middelburg.

1.

1.

2.

3.

2.

3.

4.

4.

5.

5.

7.

6.

6.